

ZNAČAJKE LIRIKE U ČASOPISU »SLOVINAC«

Ivanišin Nikola

Poslije odluka donesenih na Bečkom kongresu 1815. g. Dubrovnik je zauvijek izgubio svoje dotadašnje ekonomsko-političko značenje. Teritorij male Republike bio je priključen Austriji, a njeno središte postalo je provincijski gradić na periferiji Monarhije. Preokret je bio znatan. Teško se bilo pomiriti s činjenicom, da je središte drevne Republike izgubilo nekadašnju moć, pa stoga nije ni čudo, da su novo vrijeme i nova shvatanja, u razdoblju iza Bečkog kongresa, došla u sukob s dubrovačkim tradicijama i živom svijesti o višestoljetnom, samostalnom, ekonomsko-političkom i kulturnom životu.

Ta svijest o dubrovačkim tradicijama bila je ujedno i jedini realni faktor, koji se suprotstavljao stanju nastalom iza 1815. g., a suprotstavljat će se, sad u većem, sad u manjem obimu svim novitetima i preokretima, koji su zahvaćali Dubrovnik sve do najnovijeg vremena. Zahvaljujući snažnom kultu tradicija, a unatoč logike povijesnog razvitka, to jest činjenice da je Dubrovnik izgubio nekadašnje ekonomsko-političko značenje, taj grad ipak nikad nije postao potpuno provincijski, i u njemu su trajno postojale težnje za djelovanjem u smislu nekadašnje moći. Te težnje mogle su doći do izražaja, u novim uvjetima XIX. stoljeća, jedino u formi kulturne aktivnosti, i na tom području Dubrovnik će pokušat naći odgovarajuće mjesto na južnoslavenskom prostoru na kojemu su se pojavila nova, jača, ekonomsko politička, pa i kulturna središta. Jedna forma te kulturne aktivnosti u Dubrovniku, i pokušaj, da se ne zaostaje za novim južnoslavenskim kulturnim centrima, sredinom i drugoj polovini XIX. stoljeća, jest povremeno izdavanje novinā, kalendarā i časopisā (Rimembranze, Avvenire, Dubrovnik cvijet narodnog knjižestva, Dubrovnik zabavnik štionice, Epidauritano). Pomenute publikacije jedva da su imale neko veće značenje, koje bi se osjećalo izvan zidinā grada. Veće značenje, po zamisli pokretača, trebao je da ima časopis »Slovinac«,¹ »List za knjigu

¹ »Slovinac« je štampan većinom latinicom, a tek ponešto ćirilicom. Od 1878.—1881. godine izlazio je dva puta mjesečno, a od 1882.—1884. godine tri puta na mjesec. Osnivač je bio Medo Pucić, a glavni urednik kroz čitavo vrijeme izlaženja prof. Luko Zore, iako se od osmog broja 1878. godine pa sve do prestanka izlaženja u ime glavnog urednika potpisivao Vjekoslav Pretner, upravitelj tiskare u kojoj se list štampao. O imenu i cilju časopisa vidi rubriku »Sitnice«

umjetnost i obrtnost«, koji je izlazio u Dubrovniku od 1. V. 1878. do 21. XII. 1884. godine.

»Slovinac« je izlazio u vremenu kada su na južnoslavenskom području osjetno odskočila dva kulturno-politička središta, Zagreb i Beograd. Zagreb tog doba imao je već tradicije moderne književnosti, reprezentativnu književnu reviju »Vijenac« i nekoliko književnih imena, koja su značila nešto i u južnoslavenskim relacijama (Ivan Mažuranić, Petar Preradović, August Šenoa). Beograd nije zaostajao za Zagrebom. Tamo su također postojale književne tradicije,² ugledni časopis »Otadžbina«, a književno značenje Branka, Đure i Žmaja osjećalo se na čitavom južnoslavenskom području.

Ekonomsko-politički potencijal Zagreba i Beograda tog doba uvjetovao je i kud i kamo intenzivniji kulturno-politički, pa i književni život, i razlike u kvalitetu i kvantitetu književnog stvaranja u odnosu na Dubrovnik, koji se nalazio pod specifičnim geografskim, ekonomsko-političkim prilikama, pa prema tome i različnim kulturno-književnim mogućnostima.

U Dubrovniku, za vrijeme izlaženja »Slovinca«, u kulturnim krugovima bile su neobično žive jugoslavenske tradicije iz doba Ilirskog pokreta,³ i to dubrovačko jugoslavenstvo zbog posebnog položaja grada; periferija Monarhije, blizina Crne Gore i Srbije — realnih političkih oslonaca u borbi protiv Turske i Austrije, dobivalo je svoje opravdanje, realniji smisao, i kvalitet potpuno različit od romantičarskih jugoslavenskih maštanja iz doba Ilirizma.

Oko »Slovinca« okupili su se književno ambiciozni dubrovački⁴ Hrvati i Srbi, koji su osjećali i mislili jugoslavenski i koji su svoje književne težnje nastojali u časopisu realizirati u formi lirskih pjesama i proznih sastava. Najviše je ipak bilo pjesničkih pokušaja. Preko sedamdeset suradnika pokušali su da stihovima izraze svoje lične doživljaje i raspoloženja, a i misli o problemima vremena u kojem su živjeli.

U časopisu objavljene su i brojne pjesme starijih pjesnikā (Đuro Hidža, Petar Kanelović, Augustin Draganić, Jakov Saleta), zatim prevodi u stihu, brojni dramski pokušaji,⁵ kao i priloge pjesnikā, koji nisu spadali u užu krug oko »Slovinca« (A. Harambašić, Đ. Jakšić i Zmaj Jovan Jovanović), ali kolikogod bili značajni ti prilogi, oni nisu

(broj 7, 1878). O »Slovincu« su izlazili brojni napisi u vrijeme njegovog izlaženja u »Katoličkoj Dalmaciji«, »Narodnom listu«, »Vijencu«, »Narodnom glasniku«, »Starmalom«. Opširnije, ali ipak fragmentarno pisali su o časopisu Josip Bersa u svojoj knjizi »Dubrovačke slike i prilike« (str. 228., 233. i 234.) i Albert Haller u knjizi »Novija dubrovačka književnost« (str. 75. i 112.).

² Misli se na tradicije još iz vremena kada je Novi Sad bio središte srpskog kulturnog života, pa i književnosti.

³ Idejno-politička nastojanja u »Slovincu« bila su osvježena i suvremenom Štrosmajerovom jugoslavenskom akcijom. Vidi Štrosmajerovu poruku »Slovincu« i članak »Sva za vjeru i za domovinu« (broj 1, 1880).

⁴ U časopisu su surađivali i drugi, ali upravo Dubrovčani davali su mu pečat.

⁵ Vidi brojne drame Matije Bana objavljene u časopisu.

bitno utjecali na ton čitavog lirskog stvaralaštva u časopisu. Kud i kako važniji bili su pjesnici suvremenici, suradnici i pokretači časopisa.

Pomenut ćemo samo važnija imena, u dubrovačkim relacijama, i to one pjesnike, koji su svojim pjesmama utjecali na fizionomiju časopisa. To su: Ban Matija, Bersa Josip, Biokovac Grgur, Buzolić Stjepan, Car Marko, Gradi Nikša, Kaznačić Ivan, Kaznačić Antun, Kamenarović Pavo, Kazali Antun, Kosovac Stojan, Liepopilli Antun, Orahovac Tomo, Petranović Bogoljub, Pucić Medo, Radičević Filip, Račeta Savo, Sundečić Jovan, Vukasović-Vuletić Vid i drugi. Osim njih, u svim godištima časopisa javljali su se i brojni pseudonimi, a mnogi pjesnici podpisivali su se često samo inicijalima.

Svi pomenuti pjesnici objavili su u časopisu po više lirskih pjesama, neki od njih javljali su se u svim godištima, a ponekad i u svim brojevima i to često s po nekoliko pjesama. Sundečić Jovan javio se s oko četrdeset pjesama, Vukasović-Vuletić Vid s trideset, a Ban Matija s oko dvadeset, izuzimajući njegove drame, koje su redovito pisane u stihu.

Kad se ima pred očima pregledan popis pjesnika oko »Slovinca« nije teško uočiti, da se tu radi o nepoznatim ili jedva poznatim imenima. Neke od tih pjesnika pominje književna historija (Sundečić, Kazali, Kaznačić I. i A., Ban, Pucić M., Car i Bersa), neki se pominju još u lokalnim relacijama Dubrovnika, ali bez obzira na to što se njihova imena i djela gube u širim južnoslavenskim književnim relacijama o njima je potrebno govoriti, da bi se objasnilo književno gibanje u Dubrovniku krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina, a činjenica da su to bili mali književnici ne umanjuje potrebu, jer upravo oni »mali« redovito izgrađuju ono što se zove književni život.

Pjesme objavljene u »Slovincu« ostale su kao dokument o poetskim nastojanjima jednog vremena u malom provincijskom gradu, te kad se uzme u obzir, da su neka pitanja, koja su zanimala pjesnike u »Slovincu« i danas na poseban način živa — pitanje jugoslavenstva, narodne poezije — kada se na ondašnje pjesničke pokušaje u Dubrovniku gleda s književno-kulturnog aspekta Zagreb—Beograd⁶ onog doba, i konstatira karakteristično kulturno-književno »zakašnjenje« za naprednijim ekonomsko-političkim središtima, onda nam i pitanje pjesnikā i pjesamā u časopisu postaje zanimljivije.

Da bi se ilustriralo to »zakašnjenje« pjesnikā u »Slovincu« za savremenim književnim dostignućima mogle bi se navesti neke karakteristične značajke, koje, u sklopu čitave naše književnosti čine lirske pokušaje u »Slovincu« na poseban način zanimljivim. Uzmimo samo odnos pjesnika »Slovinca« prema narodnoj poeziji, koja je skoro u svim

⁶ Pokretači i suradnici nastojali su da »Slovinac« dobije šire jugoslavensko značenje, te je u tom smislu bio usmjeren idejni pravac časopisa, a osim toga u časopisu su, iako rijetko, surađivali najpoznatiji tadanji jugoslavenski pjesnici, i donošene slike tadanjih beogradskih i zagrebačkih političkih kulturnih i književnih radnika, te je u tom smislu moguća usporedba sa Zagrebom i Beogradom, pogotovu zbog činjenice što je u prošlim stoljećima u kulturnom pogledu Dubrovnik prednjačio na slavenskom jugu.

razdobljima na razne načine povezana s našom umjetničkom književnošću, i uporedimo taj odnos s odgovarajućim stanjem u književnim krugovima Zagreba i Beograda onoga doba.

Hrvatska, a posebice srpska književnost, sa svojim središtima u Zagrebu i Beogradu, u doba izlaženja »Slovinca« uglavnom su prešle svoju romantičarsku fazu. Doba opjevanog i književno fiksiranog narodnog preporeda, i srpskog i hrvatskog, odavno je prošlo. Književnici su uglavnom napustili naivne nacionalne teme, fantastične tursko-hajdučke sižee i inspiracije na našoj junačkoj prošlosti i narodnoj poeziji, nastojeći sve više da opisuju život onakav kakav jest.⁷ Pripovjedači i pjesnici nastojali su da budu u kolotečini s vremenom, a građa i forma izraza njihovih pripovjedaka i pjesama imale su sve više novo realističko obilježje, tako da je nacionalna, pa i književna romantika malo po malo gubila značenje, a u našu književnost sve je više prodirao realistički duh i odgovarajući književno-filozofski poticaji iz evropskih književnosti. I dok je književna Evropa bila već skoro na svom realističkom vrhuncu, a književni krugovi Zagreba i Beograda nastojali da ne zaostaju za Evropom, u »Slovincu« su se objavljivali romantičarski stihovi i njegovao kult narodne poezije, tako da je u Dubrovniku krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina, u književnom smislu, bilo aktuelno i pomodno ono što je u Zagrebu i Beogradu uglavnom bilo zastarjelo. Dok se u Zagrebu i Beogradu, u stilu realističkih shvatanja, odpočinje da daje prvenstvo uglavnom proznim sastavima, u »Slovincu« se u prvom redu štampaju stihovi, daje prednost narodnoj poeziji, te forma i suština narodnog stvaralaštva bitno utječe na fizionomiju časopisa.⁸ Za neobično raširen kult i svestran utjecaj narodne poezije u »Slovincu« postojali su svi uvjeti; geografski položaj Dubrovnika i blizina »epskih« krajeva naše zemlje, sjećanje na borbe Srba i Crnogoraca protiv Turaka, Nevesinjska buna, okupacija Bosne i Hercegovine,⁹ izbjeglice iz Hercegovine u gradu 1876. godine¹⁰ živa uspomena na Vuka Karadžića,¹¹ suradnja u časopisu Vuka Vrčevića, i ostalih sakupljača narodnih umotvorina.²¹

⁷ Romantičarskih napisa i shvatanja bilo je, u doba izlaženja »Slovinca«, i u naprednijim književnim središtima, ali u mnogo manjoj mjeri. Već svojim člankom »Naša književnost« (u Glasonoši« 1865) Šenoa je otpočeo borbu za realistička shvatanja u hrvatskoj književnosti i tu borbu nastavio je kao urednik »Vijenca« sve do svoje smrti 1881. godine. Sličnu borbu vodio je u srpskoj književnosti Svetozar Marković, koji je krajem šezdesetih godina objavio programatske članke: »Pjevanje i mišljenje« i »Realnost u poeziji«.

⁸ To je dolazilo do izražaja u časopisu i s formalne strane. U sadržajima svih godišta časopisa prilozi iz narodnog stvaralaštva štampani su u rubrikama »Narodna pjesma«, za razliku od umjetne pjesme i »Narodna proza«, za razliku od umjetne proze.

⁹ Osobito prva dva godišta časopisa ispunjena su vijestima o »junačkoj« austrijskoj vojsci, i njenim zapovijednicima, koji su vodili borbe protiv Turaka za vrijeme okupacije 1878. godine.

¹⁰ Vidj o tome slike u broju 10, 1881. godine.

¹¹ U časopisu je, od petog do osamnaestog broja 1881. godine objavljena opširnija rasprava Rista Kovačića »Život i rad Vuka Stefanovića Karadžića«.

¹² U časopisu su objavljivali narodne pjesme brojni sakupljači narodnih umotvorina. Među ostalim Dujam Srećko Karaman, koji je skupljao narodne pjesme

Pod utjecajem narodne poezije pisali su u »Slovincu« uglavnom svi pomenuti pjesnici. Intonacija brojnih pjesama, njihov sadržaj, pa i pojedini izražajni rekviziti potsjećaju na narodno gibanje u zaleđu Dubrovnika, a pjesnička forma, izražena narodnim osmercima i desetercima, potsjeća opet na način pjevanja narodnih pjevača. To podražavanje narodnog stiha zahvatilo je, pored ogromne većine pjesnikā i sve rodove poezije, tako da se »na narodnu« pjevalo bez obzira na pjesničke intencije, opjevanu građu, pa i vrstu pjesme.

Citirat ćemo samo karakteristične početke ili djelove pjesama poznatijih pjesnikā s težnjom da se uoči sadržaj, pojedini izražajni rekviziti i odgovarajuća forma.

Većinu svojih pjesama objavljenih u časopisu A. Kazali pisao je koristeći građu i formu narodne poezije. Odlomak iz njegovih »Davorija« (broj 6, 1878) glasi:

Ne cvili mi lomna Crna Goro
Ne cvili mi tvoje vitezove
Ustanuše svak ko silni oro
Gnijezdo brane, brane mili dom
Te padoše gdje ih slava zove
Vjerni Boгу i narodu svom.

Matija Ban također je objavljivao slične stihove:

Tako Srbin domovinu brani
Tako gine za Hristovu vjeru
Erceg grāde uzore vrlina
I Lazaru vječni spomeniče.

(Iz pjesme »Lazar Novski vojvoda«, broj 9, 1879).

U istom stilu pisali su patriotske stihove:¹³ Jovan Sundečić (broj 1, 1880), Petar Sundečić (broj 23, 1883), Medo Pucić (broj 12, 1879), Antun Liepopilli (broj 16, 1878), Tomo Orahovac (broj 16, 1878), Nikša Gradi (broj 15, 1878), Bogoljub Petranović (broj 13, 1880), Grgur Biokovac (broj 20, 1879) i drugi.

Osim patriotskih, i svoje ljubavne osjećaje pjesnici »Slovinca« izražavali su koristeći formu narodne poezije, a i pojedine izražajne rekvizite iz lirskih narodnih pjesama. Za časopis su karakteristični

na području Splita (broj 19 i 24 — 1880., broj 14, 16, 32 — 1882., broj 6 — 1883.), Kovačić Risto (broj 15 — 1880.), Lucijanović Melko koji je sakupljao narodne pjesme na Lastovu (broj 17, 18 i 22 — 1881.), P. R., inicijali nepoznatog autora (sakupljao je narodne pjesme na otoku Hvaru, broj 11, 13 i 14 — 1880.), Stojadinović B. (broj 29 — 1883.), Kapić Jurica (broj 19 1881.), Pucić Medo (broj 3 i 18 — 1879.), Alačević Miroslav (broj 13 — 1879. i broj 5 — 1880.), V. P., inicijali nepoznatog autora — objavio je varijantu narodne pjesme »Omer i Merima« pod naslovom »Ne rastavlaj dragu od dragoga« (broj 7 — 1880.), Bogunović Miloš, sakupljač iz Srema (broj 7 — 1882.).

¹³ U poglavlju o utjecaju narodne poezije uz svakog pjesnika navedena je samo po jedna pjesma, iako ih je redovito bilo više.

Marko Car i Josip Bersa, koji su bili istaknutiji pjesnici, pored toga poznavao evropskih kultura, pa ipak su svoje ljubavne osjećaje izražavali narodnim stihom:

Sam udaljen od svijetske vreve
kraj ognjišta, u sobici tihoj
al bih rado badavisat htio
na kriocu modrooke djeve

(Marko Car, strofa iz pjesme »Čežnja, broj 7. 1884).

Dok se Car svojim stihovima prikazao uglavnom kao spretan versifikator, Bersa je, pjevajući u istom stilu, znao izraziti i lične tonove:

Čelo tvoje sunašću se krije
Crni pas se oko njeđa vije
A ta njedra gdje se život budi
Ko u gvožđa sakrila si grudi
Pukni gvožđe skoči grudi bujna
Tebe želi jedna zora rujna

(Strofa iz pjesme »Jednoj dumni«, broj 14. 1884).

Ili:

Mutnim okom, a mutnijem srcem
Gledam dušu, tvoje vlasi plave
Ne vjerujem da će nebo udrit
Iznad tvoje toli krasne glave

(Strofa iz pjesme »Jesenska sjetnost«, broj 31. 1884).

Pored Berse i Cara na sličan način pisali su ljubavne stihove Sundečić Jovan (broj 22. 1889), Matija Ban (broj 16. 1879), Grgur Biokovac (broj 23. 1879), E. Božić (broj 9. 1881), Ivan A. Kaznačić (broj 2. 1882), Radojica (pseudonim), broj 14. 1883).

Po uzoru na narodnu poeziju ispjevane su u »Slovincu« i brojne prigodne pjesme, pa i ostali pjesnički motivi.

Pjesma Jovana Sundečića nastala povodom jednog vjenčanja počinje:

Ljubite se, srećni zaručnici
Vjek je ljucki ka pojav što sine
Postane na obzorju malko
Pa u nevid opet nekud mine.

(Strofa iz pjesme »O vjenčanju« br. 19. 1879).

A odulja pjesma Grgura Biokovca »Ilirovac Vrilovac« pisana sva u narodnom desetercu ima slijedeći završetak:

Priča pjeva kroz primjese tajne
Promjenjujuć uslovu znamenje
I za slavu znamenje pretvara
U promini spomen preoblači
Al u tomu povijest jezgru krije
Što s vjekovim u predaji žive.

(Broj 13. 1889).

Kazali je u »Slovincu« (broj 1. 1879) objavio odlomak iz oveće pjesme »Milka«. Karakterističan je početak pjesme, pozajmljen direktno iz narodnog govora:

Igra kolo dvanaest djevojaka
A trinesta vodila ga Milka

Jedna jedina oveća pjesma Mata Vodopića »Što je vila« (broj 3. 1878) pisana je također u duhu narodne pjesme.

U stilu narodne pjesme nisu pjevali samo pojedinci, već je u svim godištimu časopisa objavljeno oko osamdeset izvornih narodnih pjesama,¹⁴ koje su ponekad zauzimale prostor od po nekoliko stranica, zatim brojni pjesnički prijevodi iz talijanske, njemačke i francuske književnosti.

Značajno je, da je od deset prigodnica ispjevanih povodom smrti Meda Pucića, sedam ispjevano u narodnom duhu (broj 19., 22., 24. 1882).

* * *

Pitanje odnosa prema narodnoj poeziji uglavnom je književno, i ono na poseban način osvjetljava pjesničke pokušaje u »Slovincu«, ali zbog bolje karakterizacije pjesama mogu se postavljati i pitanja koja nisu izravno književna, a ipak su trajno aktualna i postavljaju se manje više pred svaku književnu generaciju. To su pitanja odnosa prema aktualnim problemima vremena, društva i naroda, kojima su pripadali pjesnici u doba kada su pisali i objavljivali pjesme.

Kako su pjesnici u »Slovincu« reagirali na trajno živi jugoslavenski problem odnosa Srba i Hrvata i ostalih južnoslavenskih naroda, koliko i kako su u stihovima uspjeli izraziti svoje poglede na taj problem, koji se i pred njih postavljao u punoj ošttrini, koliko i u kojoj mjeri su platili danak pomodnim političkim shvatanjima na račun svog talenta i t. d.

U »Slovincu« taj »danak« bio je osjetan, i skoro svi poznatiji pjesnici iznijeli su u stihovima svoje jugoslavenske političke koncepcije. To poetizirano jugoslavenstvo manifestiralo se u časopisu na razne načine. Ono je dolazilo do izražaja i s formalne strane — naslov časopisa, naslovi pjesama, — a i sa suštinske — sami stihovi, jugoslavenske ideje u njima i t. d.

Naziv časopisa nije bio slučajan. U tom nazivu simbolizirani su »slovinski«, odnosno jugoslavenski pogledi pokretača i suradnika. Osobito su prva dva godišta časopisa ispunjena priložima u stihu u kojima se pjevalo o tada aktualnim političkim pitanjima — jedinstvu Srba, Hrvata, Slovenaca i Bugara, bratskoj slozi, zajedničkoj borbi i t. d. Prvi štampani prilog u časopisu je pjesma Jovana Sundečića pod naslovom »Slovina« (broj 1. 1878), a naslovi pjesama u vezi s imenom časopisa susreću se osobito u prvim godištimu, tako da i s for-

¹⁴ Vidi bilješku 12 gdje su zabilježeni samo poznatiji sakupljači narodnih pjesama.

malne strane pridonose njegovom idejno-političkom karakteru. Osim pomenute pjesme Sundečić je objavio »Oj Slavjanko« (broj 16. 1881), Stjepan Buzolić »Pozdrav Slovincu« (broj 2. 1878), Medo Pucić »Bugarska« (broj 12. 1879), a Vid Vuletić-Vukasović, najdosljedniji od njih, objavio je nekoliko takvih pjesama: »Slovinkinja vojnu na imendan« (broj 12. 1878), »Slovinac i sinovi mu« (broj 18. 1879), »Slovinkinja Dubrovniku« (broj 22. 1879), »Slovinac nad zipkom svojega čeda« (broj 23. 1879), »Slika Slovinkinje« (broj 4. 1879).

Da bi se dobila slika o toj programatskoj lirici mogle bi se uzeti dvije strofe iz pjesme Meda Pucića (objavljene bez naslova u broju 16. 1879):

Što će Srbin bez Hrvata
Što i brat bez brata
A bez Srbina Hrvat
Što bez brata brat
Što će Bugar bez Srbina
Što n otac bez sina
A bez Bugara Srbin
Što bez oca sin.

Ostali autori, u bratskoj idili na slavenskom jugu pominju još i Slovenca, ponekad izriču iste misli na drukčiji način, ali suština je ista. Zanimljivo je samo kako su oni u stihovima opravdavali svoje jugoslovenstvo, i na šta su se pozivali da bi učinili uvjerljivim svoje poglede.

Uzdišući za slogom i suradnjom na južnoslavenskom prostoru često su se pozivali na prošlost, pominjali slavne vladare: Zvonimira, Krešimira, Dušana, Simeona.

Zvonimira jedni nek dižu iz groba
Nek povrću drugi Dušanovo doba
Nek se kolju oko jezika i vjere
Nek u grdnji psovci ne poznaju mjere

(J. Sundečić, strofa iz pjesme »Razbračenoj braći« broj 4. 1883).

Vid Vuletić-Vukasović pjevao je slično

Krešimira više nije
Simeona ni Dušana
Cigla slava grob im krije
Ta je jošter uzdrmana
Oj Hrvate desno krilo
I Srbije oko moje
Bugarine davna silo
I Slovence uz vas troje

(Strofa iz pjesme »Slovinac i sinovi mu«, broj 18. 1879).

Ponekad su programatske »slovenske« pjesme bile u stvari versificirane molitve bogu s ciljem da i »više sile« pridonesu slozi i jedinstvu.

Tako Nikša Gradi u formi narodnog deseterca moli boga da prekine krvnu razmiricu između Rusa i Poljaka, te da »u mir svede Hrvate i Srbe«

Ti koj možeš sve što hoćeš Bože
Ti prekini krvnu razmiricu
Imedj braće Busa i Poljaka

(Citat iz pjesme »Nikšina molitva«, broj 15. 1878).

Malo dalje u tekstu iste pjesme pjesnik uzdiše pozivajući boga: »U mir svedu sa Hrvatom Srbe«.

Sličnim stihovima ukazivano je i na realnu opasnost od Turaka protiv kojih se mogla uspješno voditi borba jedino zajedničkim naporima, te Antun Liepopilli poziva sve Jugoslavene da se slože i konačno cbračunaju s Turčinom.

Oj Srbine majčin sine
Ti ne gledaj vlastit jad
Bit će rane izvidane
Ak ustraješ samo sad

(Iz pjesme »Krstaš vije«, broj 16. 1878).

U daljem tekstu pjesme slijede pozivi »Oj Hrvati«, »Bugarine«, »Oj Slovenče«.

Nerijetko su te »slovinske« misli bile izražene uspješno obzirom na tehniku i versifikatorske mogućnosti pjesnikā, a ponekad ni ta vanjska, tehnička strana nije bila na visini, te se dobiva dojam, da je »slovinski« tendenciozne stihove u »Slovincu« objavljivao svako ko je htio, te u vezi s tim može se izvesti odgovarajući zaključak o kriteriju redakcije samog časopisa.¹⁵

Bogoljub Petranović samo je istaknutiji primjer lošeg operiranja poetskom tehnikom. On je bio jedan od najvatrenijih »Slovina«, ali i najlošijih pjesnika, te je upravo drsko pisao stihove nastojeći izreći svoje misli o slozi i suradnji na slavenskom jugu. Njegovi pokušaji jedva se mogu nazvati stihovima, pa se to i s formalne strane teško dade naslutiti. U pjesmi »Blizanci« (broj 22. 1879) on pjesnički nespretno izriče misli

Daj nam Bože vjekovitu slogu
Molim ti se kao milom Bogu

U slozi je snaga i napredak
U neslozi slabost i nazadak.

Kao i svaka redakcija, tako je i redakcija »Slovinca« imala određene političke koncepcije, na osnovu kojih je bio usmjeren idejno-politički pravac časopisa, pa stoga nije ni čudo, da su »slovinski« programatski stihovi bili favorizirani i stavljeni u prvi plan poetskog re-

¹⁵ Taj kriterij bio je sličan shvaćanju nekih Iliraca, koji su u svoje vrijeme držali, da je književnik svaki onaj koji piše za dobro naroda.

pertoara. Na toj liniji u časopisu je objavljena po jedna pjesma, s južnoslavenskom političkom tendencijom Augusta Harambašica i Zmaja Jovana Jovanovića, iako je postojao bolji izbor kod obojice pjesnika, pogotovo zbog činjenice što poznatiji jugoslavenski pjesnici onog doba nisu baš mnogo surađivali u časopisu. To su pjesme: »Šta se čuje« (Z. J. Jovanović, broj 27. 1883), i »Odziv« (A. Harambašić, broj 27. 1883). Pjesma srpskog pjesnika zapravo je poziv Srbima i Hrvatskoj povodom tamošnje političke krize početkom osamdesetih godina, i ona je štampana latinicom. Pjesma hrvatskog pjesnika štampana je ćirilicom, i u njoj je sadržan odgovor hrvatskog javnog mnijenja i težnji za zajedničkom borbom protiv neprijatelja. Zmaj-Jovina pjesma preštampana je i novosadskog lista »Štarmali«, a Harambašićeva iz zagrebačkog »Pozora«.

* * *

Osim stihova pisanih pod utjecajem narodne poezije, i onih programatskih »slovinških« u »Slovincu« je, neobično za ono vrijeme, pisano mnoštvo prigodnih pjesama, tako da je i to pretjerano prigodničarstvo jedna od značajki časopisa. Skoro svi poznatiji pjesnici¹⁶ pisali su prigodne pjesme i objavljivali ih u svim godištimu časopisa. Pjesme te vrste najčešće su nastale slučajno, bez nekog dubljeg uzroka. Desila se prigoda, pa su pjesnici osjećali dužnost da povodom te prigode nešto i napišu, te je u vezi s tim očita i eventualna umjetnička vrijednost tih stihova. Prigodne pjesme ponekad su uz naslove imale i objašnjenja iz kojih se točno razabirao povod nastanka pjesme, pa ti naslovi i objašnjenja govore sami za sebe i daju obilježje časopisu, nažalost, više od improviziranih stihova koji su slijedili. Jedna takva, za časopis tipična prigodnica,¹⁷ imala je ovakav naslov:

Proslov

prilikom večernje zabave dane u kotorskoj gimnaziji

Na korist zaklade radi pripomoći siromašnih učenika

u večer trideset travnja

1883

spjevao J. Sundečić

izgovorila gimnaziska učenica

Jelisava Murvar.

¹⁶ Takve pjesme među ostalim pisali su Jovan Sundečić (broj 5 i 29 — 1882., broj 8, 14 i 19 — 1883., broj 27 — 1884.), Kamenarović Pavo (broj 3 — 1881.), Modrić Josip (broj 10 — 1881.), Nikša Gradi (broj 3 — 1881., broj 30 — 1882.), Vid Vuletić Vukasović (broj 17 — 1879., broj 8 — 1881., broj 9 i 21 — 1882.), Radičević Filip (broj 30 — 1883., broj 23 — 1884.), M. Arbanas (broj 30 — 1882.), Stojan Kosovac (broj 2 — 1883.), J. Simeonović-Copić (broj 24 — 1884.).

¹⁷ Vidi prigodnice J. Sundečić (broj 5, 29 — 1882., broj 8, 19 — 1883., broj 27 — 1884.), V. V. Vukasović (broj 21 — 1879.), Zmaj Jovan Jovanović (broj 16 — 1879.), Račeta Savo (broj 6 — 1880., broj 11 — 1882.), A. Kaznačić (broj 30 — 1882.).

Prigodne pjesme pisane su povodom raznih, pa i nevažnih zgoda: vjeridbi, vjenčanja, imendanā, rođendanā, smrtnih slučajeva, zatim u počast rođakā ili znamenitih pojedinaca, tako da se dobiva dojam, kao da se naprosto očekivalo, da se što iole važnijega desi, pa da se o tom događaju pišu stihovi. A kad se pored niza običnih, desio i koji važniji događaj, kada je 30. VI. 1882. godine umro Medo Pucić, jedan od osnivača časopisa, niz pjesnika požurili su, da stihovima izraze svoju bol, te je tom prigodom nastalo oko deset pjesama (broj 19., 21., 22., 24., 1882). Prva strofa jedne od njih glasi:

Plači gorko grade Dubrovniče!
Sunce za te više sjajat neće
Medo vrli ne žive ti veće,
Na sve strane tužna vila viče.

(Iz pjesme »Prilikom smrti Meda Pucića, broj 24. 1882).

Za mentalitet prigodničara u »Slovincu« karakterističan je Bogoljub Petranović. Iz njegove »na narodnu« pisane prigodnice »Vuku Vrčeviću narodnom srpskom književniku« (broj 28. 1882) vidi se na koji su sve način pisane te pjesme. Taj način takozvanih prigodnih »inspiracija« zajednički je za većinu prigodničara u časopisu. Petranović u samoj pjesmi ističe, da još nije čestito ni ožalio Meda (Pucić), a eto već i Vuk (Vrčević) umire, te nema kud mora i njega ožaliti. Osim toga Petranović u stihovima poručuje Vuku Vrčeviću da na drugom svijetu pozdravi Vuka Karadžića, te se i po ovom detalju osjeća površnost pjesničkog zahvata, koja je manje više značajna i za ostale prigodničare u časopisu.

Kakav je bio kriterij redakcije, koja je prihvaćala pjesme, i onih, koji su ih pisali i nastojali da ih objave, najbolje svjedoči primjer jednog prigodničara, koji je u dva navrata stihovima čestitao imendan svojoj sestri i te svoje čestitke objavio u časopisu, jednom u broju 15. 1881., a drugi put u broju 21. 1884. Početak prve pjesme dočarava i versifikatorske mogućnosti pjesnika.

Lakokrile lastavice
Recite mi blage,
Znate l gdje je dvor Madice,
Moje sele drage.

(Iz pjesme »Sestri Madi na nje imendan«).

Iz druge pjesme vidi se, da je i ovaj pjesnik koristeći, za časopis karakterističnu, formu narodnog deseterca na uobičajen i lak način riješio problem svog poetskog izraza:

Moja sele dična miljenice
Srdašcu si mome omiljela
Kano stručak krasne ljubičice
Uza me si skromno procavćela.

(Iz pjesme »Miloj sestri Madi na imendan«).

Takvi i slični slučajevi nisu bili rijetki, pa su povodom raznih svečanosti — Nove godine, uskrsa i sl., u časopisu ponekad objavljeni stihovi, koji po svojoj namjeni i karakteru imaju značenje uvodnih članaka. Takve pjesme pisao je Matija Ban pod pseudonimom Starina Novak (broj 1, 1881, i broj 21, 1884). Dakle, i ono što se veoma lako moglo izraziti u prozi u »Slovincu« je izražavano stihovima, koji su valjda djelovali efektnije, pa i to pisanje »pod svaku cijenu« prigodnih stihova baca određeno svijetlo na lirske pokušaje u časopisu.

* * *

U ovom napisu ukazano je na neke značajke lirskog stvaralaštva u časopisu »Slovinac« s ciljem da se istakne osebjnost tog stvaralaštva u odnosu na tadanje stanje u našoj književnosti. Istaknute su tri značajke bitne za fizionomiju lirike u časopisu: utjecaj i kult narodne poezije, programatske pjesme s jugoslavenskom političkom tendencijom i prigodne pjesme. S tim u vezi pominjani su autori, citirani su dijelovi nekih pjesama i označene su bilješke. Citiranih stihova je malo, obzirom na mnoštvo pjesama objavljenih u časopisu, jer bi brojno citiranje bez razloga povećavalo radnju, pa se stoga, djelimično u tekstu, a djelimično na kraju, nalaze bilješke koje potkrepljuju iznesene tvrdnje. Zadatak napisa nije bila analiza lirike u časopisu, već konstatiranje nekih osebjnosti te lirike, ali i samô konstatiranje nekih značajki dovoljno je, da se izvedu zaključci o kvalitetu lirskih pokušaja u Dubrovniku krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih podina.

Kad se o književnim utjecajima, u ovom slučaju narodne poezije, kao glavne značajke pjesničkog stvaralaštva u »Slovincu«, govori u načelu, onda s može prihvatiti mišljenje da utjecaj, kao izrazito vanjska komponenta, zapravo i ne postoji, jer pravi umjetnik snagom svoje individualnosti preradi i potpuno usvoji primljeno. Međutim u »Slovincu« skoro i nije bilo pjesnikā, stvaralacā, individualnih zahvata u poetsku građu, pa se i utjecaj narodne poezije u časopisu uglavnom odrazio negativno. Istina, upotrebom narodnog stiha neki pjesnici unijeli su u časopis svježine obzirom na jezik i građu, a i obzirom na intonaciju stihova, koji su postali lakši, jasniji i zvučniji (Kazali, Bersa), a nekima, zapravo većini, ni narodni stih nije mnogo pomogao. Pisanje brojnih stihova »na narodnu« još više je pridonijelo bezličnosti i bezbojnosti pjesama i ugušivanju onog jedva zamjetljivog individualnog, koje je postojalo u ponekoj pjesmi i stihu, tako da je utjecaj narodne poezije, upravo zbog toga, što je davao ton čitavom pjesništvu u časopisu, krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina, više od ičeg drugog karakterističan, kao simptom zakašnjenja i provincijskog prilaznja pitanju poetskog izraza,¹⁸ u vremenu kada su u našim važnijim književnim središtima pjesnici otpočinjali da izgrađuju i usavršavaju vlastiti individualni izraz.

¹⁸ U zagrebačkom »Vijencu« onog doba, pa i u ondašnjim srpskim časopisima »Otdadžbina«, »Srbadija«, »Straža«, ima vrlo malo pjesama ispjevanih u narodnom stihu, a osobito je malo objavljenih izvornih narodnih pjesama.

Slično je i s programatskim i prigodnim stihovima. Lirsko reagiranje u »Slovincu« na suvremeni jugoslavenski problem u mnogome potsjeća na reagiranje »Iliraca« u četrdesetim godinama, ili srpskih pjesnika iz doba romantizma, samo što su se kod hrvatskih i srpskih pjesnika u četrdesetim godinama ipak javili talenti, koji su dublje i originalnije opjevali svoje vrijeme (Preradović, Mažunarić, Branko, Njegoš), a u »Slovincu« u osamdesetim godinama nije bilo jačih talenata, pa su i njihovi stihovi o jugoslavenstvu uglavnom zaboravljeni poput ilirskih davorija ili brojnih srpskih patriotskih stihova iz romantičarske faze srpske književnosti. Pjesnici, koji su objavljivali programatske stihove ispravno su uočavali suštinu ondašnjih političkih problema na slavenskom jugu, gdje je pretstojala borba protiv Turaka i Austrije i gdje su južni Slaveni jedino zajedničkim i složnim naporima mogli uspješno da vode tu borbu. Međutim oni su, izražavajući u stihovima te svoje poglede, istupali bez dublje stvaralačke snage i na zastarjeli romantičarski način, pa je negativna estetska vrijednost takvih stihova lako uočljiva isto kao što su lako uočljive ideje, koje zrače iz njih i redovito pretvaraju takve lirske pokušaje u najobičniju versificiranu publicistiku.

Prigodne pjesme najbolje osvjetljaju način na koji je ispjevana većina lirskih pjesama u časopisu; ne iz stvaralačke potrebe, nego iz lične ili zbog društvene dužnosti, a činjenica, da je povodom smrti Meda Pucića objavljeno u časopisu oko deset prigodnih pjesama rječito govori sama za sebe.

Časopis »Slovinač« po svom idejno-političkom okviru, a i po nekim vanjskim elementima trebao je da ima šire jugoslavensko značenje.¹⁹ Takve pretenzije osjećale su se i kod pjesnikā okupljenih oko časopisa, ali su uglavnom došle do izražaja u vanjskoj formi: objavljivanje brojnih narodnih pjesama, pisanje u duhu narodne poezije, pisanje programatskih »slovinskih« stihova, tako da je časopis, u kojemu je objavljen i, za ono vrijeme, neobično velik broj prigodnih stihova, u književnom smislu zadržao svoj provincijski karakter. Želje i nastojanja pjesnikā, krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina u Dubrovniku nisu bili u srazmjeru s njihovim realnim mogućnostima, i njihova lirika u širim jugoslavenskim relacijama nije značila nikakvo književno osvježenje, nego je više predstavljala jedan zanimljivi, ali zakašnjeli romantičarski pokušaj.

¹⁹ Vidi bilješku 6.

R é s u m é

CARACTÈRES DE LA POÉSIE LYRIQUE PARUE DANS LE JOURNAL
»SLOVINAC«

Soixante-dix auteurs ont fait paraître des poésies lyriques dans le journal de Dubrovnik »Slovinac« (de 1878 à 1884). Les plus connus étaient: Jovan Sundečić, Antun Kazali, Matija Ban, Medo Pucić, Bersa Josip. D'autres poètes jouissant d'une plus large célébrité dans la littérature yougoslave, comme Zmaj Jovan-Jovanović et Đura Jakšić y publièrent aussi leurs oeuvres. A en juger par le fond et la forme de ces oeuvres, les poètes collaborateurs du »Slovinac« n'étaient pas à la hauteur des meilleurs poètes croates et serbes d'alors. A l'époque où dans les centres littéraires de Zagreb et de Belgrade, naissait le réalisme littéraire, l'oeuvre des poètes du »Slovinac« était imprégnée de romantisme et soumise à l'influence de la poésie nationale. Leurs sujets de prédilection étaient: la lutte contre les Turcs, l'union et la collaboration dans le Sud slave, ainsi que divers poèmes de circonstance. Leurs vers, représentant souvent des tentatives qui malgré des maladresses d'expression ne sont pas dénués de beauté, n'ont apporté aucun rajeunissement à notre littérature, mais apparaissent plutôt comme un essai romantique intéressant mais anachronique.